

Vratislav Vaníček. *Svatý Václav, panovník a světec v raném středověku*. Paseka: Litomyšl 2014, 324 s. ISBN 978-80-7432-501-4

CTIRAD V. POSPÍŠIL

Psát recenzi často nebývá z nejrůznějších důvodů vždy nejprůjemnější. V případě uvedené monografie to však byla právě čtenářská radost, která mne pohnula k tomu, abych dílo stručně představil, doporučil ostatním a projevil autorovi vděčnost, neboť mi pomohl narovnat můj vztah k národnímu patronovi, deformovaný předchozí historiografickou literaturou rafinovaně poznamenanou totalitní ideologií. Druhým důvodem je, že se tohoto úkolu prozatím na katolických teologických fakultách nechopil nikdo jiný.

Jelikož nejsem profesní historik a není určitě třeba, abych podrobně popisoval celý obsah díla, omezím se opravdu jen na to nejnútnější. Zájemce totiž není ve zmíněné práci seznamován pouze s postavou českého knížete, ale také s podstatnými ději a charakteristikami starších českých dějin, v nichž Václav sehrál možná ještě větší roli po svém tragickém skonu než za svého života. Kolega Vaníček totiž považuje svatého Václava oprávněně a vskutku výstižně „za klíčníka starších českých dějin“. Velmi pozitivně hodnotím Vaníčkovu kritiku silně ideologicky podmíněných hypotéz a interpretací Dušana Třeštíka. Kupříkladu zavraždění Václava určitě nemůžeme vnímat jako oslavování hodný státoporný čin.

Jako jednoznačné pozitivum vnímám, že se nejedná o literaturu hagiografickou, nýbrž skutečně vysoce profesně historiografickou a zároveň přístupnou i širší odborné veřejnosti. Výsledný efekt v mysli kriticky uvažujícího člověka – lhostejno zda věřícího, nebo nevěřícího – je tím jenom umocněn. Osobně mne potěšilo konstatování, že počátky české státnosti velmi úzce souvisejí s christianizací, která vedla k transformaci společnosti (srov. s. 63–64). Christianizace je vnímána jako významný krok směrem k plnější humanizaci, s čímž jako teolog plně souzním.

Přínosné jsou informace ohledně Václavova věku: podle pramenů i antropologického průzkumu jeho ostatků by se mohl narodit kolem roku 905. Vládu by nastoupil v osmnácti letech, tedy v roce 918. Tragický skon by spadl s velkou mírou pravděpodobnosti do roku 935. Mladý kníže měl nepochybně bojovou a loveckou výchovu, nicméně byl prvním Přemyslovcem, jenž vyrůstal v „kreativním prostředí kulturního dvora“ (s. 81).

Průzkum pramenů jasně ukazuje, že Drahomíra nebyla nositelkou pohanéské ideologie. Spor mezi ní a Ludmilou je evidentně střetem o moc. Otázkou je, jaké síly stály skutečně v pozadí tohoto dramatu. Zajímavé je následující konstatování:

„Ludmila sehrála dvojí duchovní náboženskou roli – jako původní velekněžka veřejného kultu, který lze přirovnat ke kultu bohyně Démétér, a poté jako šířitelka křesťanství. Důsledkem tohoto obratu byla christianizace kultu obilí“ (s. 87).

Václavovy návštěvy kostelů ve výroční den jejich patronů nebo nedávných posvěcení nebyly pouze projevem osobní zbožnosti, nýbrž jeho faktickou angažovaností při vykořeňování původních pohanských kultů a obyčejů (s. 92)! Zajímavé je také vysvětlení pramenných zpráv, podle nichž Václav odmítal trest smrti. Ten totiž míval v původní pohanské společnosti rituální obětní magické pozadí. Křesťanství se tak jeví jako ochránce života a rozhodování o hrdelních záležitostech se přenáší na pokud možno kompetentní instituce (s. 96). Opodstatnění mají také zprávy o Václavově pozitivním vztahu k vinařství. Je totiž známo, že církev zakládala v oné době vinice i v zemích, kde to bylo klimaticky ne zcela smysluplné; jako příklad lze uvést Anglii nebo Skandinávii. Důvod je nabíledni: bez vína nelze slavit eucharistii a víno z dotyčné půdy je symbolem její christianizace. Musíme si uvědomit, že na počátku desátého století zavedení pěstování vína v Čechách plně záviselo na vůli panovníka (s. 99). Otázka Václavova sňatku a jeho hypotetického syna Zbraslava zůstane asi navždy otevřená (s. 103–105). Václavovu podporu duchovenstva hodnotí Vaníček následovně:

„Samotní kněží přinášejí vklad do společenské komunikace v centrech svými znalostmi, které se týkají mincovnictví, geografie, politické správy, ale i výrobních a stavebních technologií, které pěstovaly kláštery a knížecí dvorce v jižním Německu“ (s. 107).

Vaníček se domnívá, že mezi Jindřichem III. a Václavem došlo v roce 929 ke skutečnému vojenskému střetu, při němž Václav uhájil Prahu před obléhateli (s. 111). Václav nemohl vzdorovat spojeným silám Bavorů a Sasů, a proto moudře přistoupil na mírové vyjednávání, z něhož vyplývala přísaha spojenecké věrnosti a závazek poplatků. Dar ramene svatého Víta měl Čechům připomínat jejich přísahu věrnosti a zároveň jim potvrdovat jejich svrchovanost spojenců, nikoli vazalů (s. 113).

Atentát na Václava ve Staré Boleslavi byl podle všeho v dané době vcelku běžným způsobem řešení sporů o trůn. Brutální čin vraždy byl ale očividně v rozporu s Václavovou mentalitou i politikou. Z uvedeného důvodu stoupenecí zavražděného knížete a mnozí kněží uprchli do zahraničí (s. 125). Jako bychom zde viděli předzvěst mnoha českých exilů, které v následujících státech znamenaly tragické kulturní ochuzení českého národa. Opětně se podtrhuje, že Václavovo zavraždění rozhodně nebylo programově státotvorným činem.

Následujících sto stran textu je věnováno Václavovu kultu a jeho zejména humanizujícímu vlivu na naše předky až zhruba do poloviny 13. století. I touto částí knihy prostupuje úcta k minulosti a pravdě spjatá s vědomím hodnot, které překračují náboženský rozměr světcova kultu, byť jsou zároveň – podle

mého skromného soudu – od křesťanské víry neoddělitelné. Pro teologa je to jasný doklad, že autentické křesťanství oslovuje i dnešního člověka prodehnutého poctivým ideálem humanity, což je také nesporný podnět k našemu hlubšímu zamyšlení.

Obecně si dovolím konstatovat, že ve Vaníčkově knize čtenář snadno registruje čtivost jazyka, dokonalou orientaci v pramenech a druhotné literatuře, logickou argumentaci, schopnost uctivě se vcítit do postav a dějů, takže nemáme v ruce pouhý soubor údajů, nýbrž také potěšující vzor vnímání minulosti jako součásti naší vlastní identity, přičemž autor rozhodně neupadá do laciných fabulací. Nosný je zejména důraz na paradigmatický význam Václavovy humanity, kulturnosti, christianity a politiky. Potěšující je také opravdu vyvážený pohled na vztah raného českého státu k jeho bavorským a saským sousedům, který rozhodně nelze vnímat jako permanentní válečný stav a boj o holé přežití. Tato nikoli nepřístupná vědecká práce by měla určitě zaujmout nejenom historiky, zájemce o české dějiny, ale také teology a vzdělané křesťany.